

ARCHEOLOGIE • BOUWHISTORIE

ARCHEOLOGIENOTA – PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

GENT, FRATERSPLEIN 11

D. KEIJERS & A. DEVROE
SEPTEMBER 2022

COLOFON

Project

Archeologienota – Gent, Fratersplein 11

Opdrachtnemer

Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv
Schaapsweg 106
3550 Heusden-Zolder
0472/59.31.41
annika.devroe@gmail.com
BE 0680.617.128

Erkende archeoloog: Annika Devroe, OE/ERK/Archeoloog/2015/00085

© 2022 Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv

Annika Devroe aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijk toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

Inhoud	0
1. Gemotiveerd advies	1
2. Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem	3
2.1. Administratieve gegevens	3
2.2. Afbakening onderzoeksgebied	3
2.3. Onderzoeksstrategie, -methode en -technieken	4
2.4. proefsleuven- en proefputtenonderzoek.....	5
2.4.1. Doel.....	5
2.4.2. Onderzoeksvragen.....	5
2.4.3. Plaatsing sleuven en putten	5
2.4.4. Afronding.....	7
2.5. Voorwaarden onderzoeken.....	8
2.6. Voorziene afwijkingen van de Code van Goede Praktijk.....	8
3. Figurenlijst	9

1. GEMOTIVEERD ADVIES

Het projectgebied situeert zich aan de noordzijde van het historische stads-kern van Gent. Het wordt begrensd door het Fratersplein in het zuiden. Ten oosten bevindt zich de Tolhuislaan en ten westen liggen de terreinen van de vzw Psychiatrisch Centrum Gent-Sleidinge. Momenteel is het projectgebied in gebruik als winkelpand met een verharde parking.

In het gebied wordt de bestaande bebouwing afgebroken (behoudens de buitenmuren) en wordt een nieuwe winkelpand op dezelfde locatie gerealiseerd. De bodemingrepen die hiermee gepaard gaan, kunnen leiden tot de verstoring van eventuele archeologische resten. Op basis van een bureauonderzoek is getracht op basis van bestaande informatie (landschappelijk, historisch, archeologisch) na te gaan in hoeverre er archeologische resten aanwezig kunnen zijn binnen de grenzen van het projectgebied. Er is een beschrijving gemaakt van de geplande werken, van de uitvoeringswijze ervan en van de impact op het bodemarchief waarvoor een vergunning wordt aangevraagd.

Het projectgebied bevindt zich in het oude stadscentrum van Gent dat vanwege de bebouwing niet gekarteerd is op de bodemkaart. Op basis van de beschikbare bronnen kan gesteld worden dat het projectgebied lag in laaggelegen alluviaal gebied van de Leie dat vanouds bekend stond als de Meerhem, een relatief nat tot moerassig terrein.

De aanwezigheid van vindplaatsen is sterk gerelateerd aan het natuurlijke landschap. Op basis van de natuurlijk natte omstandigheden het ontbreken van een gradiëntzone geldt een lage potentie voor vindplaatsen vanaf de Steentijd t/m de Romeinse tijd.

Voor vindplaatsen uit de vroege en volle middeleeuwen geldt een middelhoge potentie.

Vanaf de Late Middeleeuwen maakt het projectgebied deel uit van de historische stads-kern van Gent. De aanleg van het 'Meerhemvaardeken' in de 13de eeuw ten zuiden van het projectgebied trok ook ambachten en bewoning in het van nature relatief natte gebied aan. Het zuidelijk deel van het projectgebied, dat langs deze gracht grenst, is zeker vanaf de 16de eeuw bebouwd en zal bijna continu bebouwd blijven. Met uitzondering van de lintbebouwing langs het kanaal, bleef de bewoning relatief dun. Omstreeks het midden van de 15de eeuw betrokken kloosterlingen de vermoedelijke site met walgracht die direct nabij of deels in het projectgebied gelegen is. Al spoedig werd gestart met de bouw van een volwaardig kloostercomplex dat met name in de 17de eeuw diverse malen gerenoveerd en uitgebreid werd. De in de 17de eeuw gebouwde grote kloosterkerk bevindt zich direct ten westen van het projectgebied. Uit historische kaarten blijkt het noordelijke deel van het projectgebied deels te behoren tot een oostelijk gelegen tuin waar diverse greppels voorkwamen. Voor het projectgebied geldt dan ook hoge potentie voor restanten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Het gaat hier zowel bewoningsrestanten (zuidelijke deel) als restanten die in verband staan met het nabijgelegen kloostercomplex.

Na het einde van de kartuizergemeenschap in 1792 kregen de kloostergebouwen een industrieel gebruik. Het industrieel gebruik had ook invloed op het projectgebied. Een groot deel van het projectgebied blijkt omstreeks het midden van de 19de eeuw bebouwd waarbij ook restanten t.b.v. de spinnerij zich in het projectgebied bevinden. Er geldt dan ook een hoge potentie op resten van industrieel gebruik.

De bebouwing in het projectgebied neemt in de 20ste eeuw verder toe. Omstreeks 1970 blijkt vrijwel het gehele gebied bebouwd. In het laatste kwart van de 20ste eeuw wordt in het zuidelijke deel van het projectgebied de bebouwing afgebroken t.b.v. een parkeerplaats.

Het zuidelijk deel van het projectgebied is vermoedelijk al vroeg bebouwd en zal ook continu bebouwd blijven. Er geldt dan ook een zeer hoge potentie op bewoningsresten vanaf de volle middeleeuwen tot in de nieuwste tijd.

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat er archeologisch potentieel is. Er kan echter nog niet aangetoond worden of in het projectgebied archeologische resten aanwezig zijn of niet. Ook de diepteligging en gaafheid van dergelijke resten blijft grotendeels onbekend. Zeker de verschillende bouw- en afbraakfases in de 19de-20ste eeuw kunnen de ondergrond, en daarmee gepaard de archeologische sporen, verstoord hebben. Eventuele ophoogpakketten kunnen het archeologisch niveau echter afgedekt en bewaard hebben.

In het gebied wordt de bestaande bebouwing afgebroken (behoudens de buitenmuren) en wordt een nieuwe winkelpand op dezelfde locatie gerealiseerd. Ook de parking wordt heraangelegd. De nieuwe vergunning voorziet in ongeveer een gelijkaardige constellatie. De bodemingrepen gaan ca. 50-100 cm diep. Afhankelijk van de reeds gebeurde verstoringen en de diepte van het archeologisch niveau kunnen archeologische sporen geraakt worden. Gezien het archeologisch potentieel en de geplande bodemingrepen kan bijkomend onderzoek nuttige kenniswinst opleveren. Gezien de aanwezige bebouwing en verharding zal dit via uitgesteld traject verlopen.

2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN VOOR UITGESTELD VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM

2.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Locatie: Provincie Oost-Vlaanderen, Gent, Fratersplein 11

Bounding box (Lamb72):	Punt 1 (NW)	X 104807,062	Y 194945,470
	Punt 2 (ZO)	X 104862,325	Y 194864,857

Kadaster: Gent, afd. 1, sectie A, perceel 1600Z2, 1600A3 en 1600S2.

Oppervlakte projectgebied: ca. 1.871 m²

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding projectgebied. © AGIV

2.2. AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

De geplande werken vinden plaats over het volledige projectgebied. Of hier archeologische vindplaatsen bedreigd worden is vanwege de onbekende bodemopbouw echter onbekend. Voor het bijkomend onderzoek zal dan ook het volledige projectgebied onderzocht worden.

2.3. ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN

Na het bureauonderzoek werden de verschillende vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem afgewogen. Hiervoor werden telkens volgende vier criteria overlopen:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein (levert het iets op)?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek kan nuttig zijn op zeer grote terreinen waar grote structuren zoals brede grachten, wallen en stenen constructies verwacht worden. Geofysisch onderzoek zou in het projectgebied uitgevoerd kunnen worden. Hieruit zou de ligging van de beek en mogelijke stadsgracht kunnen nagegaan worden. Het is echter een vrij duur type vooronderzoek waarbij de af-of aanwezigheid van een archeologische site alsnog middels een andere techniek geverifieerd dient te worden. Op basis van de kosten-batenanalyse wordt dit onderzoek niet voorgesteld.

Veldkartering

Een veldkartering is vooral nuttig op landbouwgronden die net geploegd worden. In stedelijke en/of verharde context is deze methode niet van toepassing.

Landschappelijk en verkennend bodemonderzoek

Een landschappelijk bodemonderzoek geeft meer inzicht over de opbouw van het landschap en de gaafheid van het bodemprofiel en bijgevolg archeologische vindplaatsen. Het wordt vaak ingezet bij een hoge verwachting van steentijdsites. Indien er uit het landschappelijk bodemonderzoek potentieel blijkt te zijn voor de bewaring van steentijdvindplaatsen, dient verder archeologisch onderzoek (verkennend/waarderend booronderzoek, proefputten) dergelijk sites op te sporen. Op basis van het bureauonderzoek lijken eventuele steentijdsites in het projectgebied echter een lage informatiewaarde te hebben.

Een landschappelijk bodemonderzoek vindt gewoonlijk plaats onder de vorm van een reeks boringen. Voor het bepalen van de bodemopbouw in stedelijke context is een booronderzoek gewoonlijk minder geschikt. Vanwege de aanwezigheid van dikke ophoogpakketten en mogelijk meerdere bewoningshorizonten die hier kunnen voorkomen blijft de interpretatie bij een booronderzoek moeilijk. Een duidelijk beeld van de bodemopbouw kan beter verkregen worden uit de profielen in een proefputten- of proefsleuvenonderzoek dan in stedelijke boorkernen. Derhalve wordt een landschappelijk bodemonderzoek niet geadviseerd.

Proefsleuven- en proefputtenonderzoek

Een proefsleuvenonderzoek in combinatie met een proefputtenonderzoek lijkt de meest geschikte keuze om een archeologische evaluatie van het terrein te maken. Op deze manier kan meteen een goed beeld verkregen worden van het archeologisch potentieel, eventuele verstoringen en de aanwezige stratigrafie. Deze methode wordt verder uitgebreid besproken.

2.4. PROEFSLEUVEN- EN PROEFPUTTENONDERZOEK

2.4.1. DOEL

Het doel van het proefsleuven- en proefputtenonderzoek is een archeologische evaluatie van het terrein en het bepalen van de impact van de geplande werkzaamheden.

2.4.2. ONDERZOEKSVRAGEN

Tijdens het proefsleuvenonderzoek dienen volgende onderzoeksvragen beantwoord te worden:

- Hoe is de opbouw van de bodemprofielen? Hoe is de stratigrafie in archeologische (antropogene) zin?
- Zijn er verstoringen aanwezig? Is hoeverre is de bodemopbouw nog intact?
- Zijn er sporen aanwezig? Zijn er diverse archeologische niveaus herkenbaar?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten (sporen en vondsten)? Vanaf wanneer kwam het terrein in gebruik? Behoren de archeologische sporen tot één of meerdere periodes? Welke aanwijzingen zijn er omtrent de functie van de aangetroffen sporen en structuren? Kunnen deze in relatie gebracht worden met de oorspronkelijke site met walgracht, het klooster of de spinnerij?
- Worden sporen/lagen bedreigd door de geplande werkzaamheden? Is behoud *in situ* op basis van de resultaten van het vooronderzoek mogelijk?
- Geven de resultaten aanleiding tot vervolgonderzoek? Zo ja, wat is de ruimtelijke afbakening van de zone(s) voor vervolgonderzoek? Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor het vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

2.4.3. PLAATSING SLEUVEN EN PUTTEN

In principe worden de proefputten in combinatie met het sleuvenonderzoek uitgevoerd. Er kan op basis van praktische omstandigheden of voortschrijdend inzicht ook besloten worden om (in bepaalde zones) over te schakelen op proefputten vooraleer het sleuvenonderzoek uit te voeren. De voorgestelde ligging van de proefputten en sleuven is enerzijds bepaald door de huidige vorm van het perceel en anderzijds door de verwachte structuren (vroegere bebouwing aan de straatzijde, noordelijke zone mogelijk in verbinding met klooster of industriële fase).

Proefputten

Er wordt voorgesteld om middels 5 proefputten de bodemopbouw, de aanwezige archeologische niveaus en bijgevolg de impact van de geplande werkzaamheden op eventuele archeologische niveaus te kunnen bepalen. Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat middels 5 proefputten hierin een goed inzicht verkregen wordt. Deze proefputten hebben een omvang van ca. 3 bij 3 m.

De locatie van de proefputten kan nog worden gewijzigd door de projectleider en erkend archeoloog. Indien nodig kunnen (extra) proefputten worden aangelegd om een beter beeld van het terrein te bekomen.

Proefsleuven

Voor het projectgebied wordt vooralsnog uitgegaan van 2 proefsleuven waarbij er 1 haaks op het Fratersplein worden aangelegd en 1 haaks hierop. Op deze manier wordt een dekking van 12,5% voorzien. Omwille van een betere zichtbaarheid wordt vooralsnog geopteerd voor sleuven van 3 m breed. Op basis van de resultaten van het proefputtenonderzoek en praktische omstandigheden kan het sleuvenplan aangepast worden.

Indien nodig kunnen (extra) kijkvensters buiten de sleuven worden aangelegd om een beter beeld van het terrein te bekomen. Ook kunnen extra proefputten worden aangelegd om aangetroffen fenomenen helderder te krijgen of een meer exacte afbakening (zowel in breedte als diepte) te bekomen.

Figuur 2: Voorstel proefputten en sleuven.

Methode

Vlakken

De putten en sleuven gaan niet dieper dan de toekomstige bodemingrepen. De aanleg van de putten en sleuven gebeurt met een graafmachine met een niet-getande graafbak van 2 m breed, onder begeleiding van de veldwerkleider. Er wordt laagsgewijs verdiept tot het eerste archeologische niveau.

Op basis van het bureauonderzoek kan men structuren met complexe verticale stratigrafie verwachten. De proefputten dienen te bepalen of er meerdere niveaus aanwezig zijn.

Veiligheid primeert. Indien de omstandigheden te onveilig worden om diepere niveaus te waarden, wordt in overleg bepaald hoe alsnog een afdoende waardering bekomen kan worden. Eventueel kan er tot een dieper niveau geboord worden (bijv. grachten).

Documentatie vlakken

Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van putten, vlakken en sporen. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan beschikbaar is, dat op elk moment aangeleverd kan worden.

Documentatie en behandeling sporen

In principe wordt bij de sleuven alleen verdiept tot het eerste archeologische niveau. Er dient slechts een zeer beperkte selectie van de sporen gecoupeerd te worden die afdoende is om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Sporen waarbij de metaaldetector een signaal geeft, worden aangeduid in de sporenlijst. Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt, wordt het proefputprofiel opgekuist om de relatie tussen de bodemhorizonten en het spoor te registreren. Belangwekkende structuren worden zodanig vrij gelegd opdat een gedetailleerde identificatie mogelijk is. Bij muren wordt alleen de omtrek, bouwnaden en eventuele negatieve indrukken ingetekend en baksteenformaten genoteerd (lengte x breedte x dikte). Muren worden in hun geheel en in delen frontaal gefotografeerd met overlapping in de foto's.

Het is mogelijk dat ook het proefputtenonderzoek meerdere archeologische niveaus binnen het niveau van de geplande werkzaamheden oplevert. Elk niveau wordt apart gewaardeerd. Het bovenliggende vlak dient volledig afgewerkt te worden alvorens verdiept wordt. Eventueel aanwezig muurwerk, waterputten, grote en diepe afvalkuilen, beschoeiing of andere structuren worden niet volledig opgegraven en/of uitgebroken. In dit geval wordt voor het waarderen van de diepere niveaus overgeschakeld naar kleinere putten rondom deze structuren.

Documentatie profielen

In iedere proefput wordt minstens één representatief profiel over de volledige putbreedte opgeschaafd, beschreven, gefotografeerd en getekend (schaal 1:20).

Ook dient bij de proefsleuven voldoende aandacht besteed te worden aan de profielen. Bij zeer dikke ophoogpakketten of bij het aantreffen van grachtvullingen kan de profielregistratie op een dieper niveau worden aangevuld middels een booronderzoek.

Documentatie en behandeling vondsten

Alle vondsten worden geregistreerd en verzameld. Een uitzondering hierop vormen vondsten uit sporen met een duidelijk zeer recente oorsprong waarbij het volstaat het aangetroffen materiaal te beschrijven.

Sporen waarbij de metaaldetector een signaal geeft, worden aangeduid in de sporenlijst. Metaalvondsten worden enkel ingezameld als zij zich aan het vlak bevinden of als ze zich in een spoor bevinden dat gecoupeerd wordt.

Indien alsnog lithische artefacten worden aangetroffen, dient ingeschat te worden of het om verspreide vondsten gaat of om een activiteitenzone. Steentijdvondsten worden driedimensionaal ingemeten. Deze vondsten en concentraties worden aan een specialist voorgelegd om een verdere waardering van het terrein te bekomen.

Staalname

Staalname gebeurt volgens de Code van Goede Praktijk V4.

2.4.4. AFRONDING

Na afloop van het onderzoek worden de putten en proefsleuven gedicht om verdere degradatie van eventueel aanwezige sporen te voorkomen.

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak gedaan kan worden over de aard en omvang van de archeologische waarden in het projectgebied en wanneer een eenduidig advies kan gegeven worden voor vrijgave van het terrein, behoud *in situ* of vervolgonderzoek door middel van een opgraving.

2.5. VOORWAARDEN ONDERZOEKEN

Vooraleer de onderzoeken kunnen plaatsvinden dient het onderzoeksgebied bouwrijp te zijn. Dit wil zeggen dat de bestaande bebouwing afgebroken dient te zijn tot net onder de vloerplaat en de verharding verwijderd is. Diepere nutsleidingen e.d. dienen te blijven zitten. Er mogen eveneens nog geen nivelleringen uitgevoerd worden. Elementen die het proefsleuvenonderzoek belemmeren zoals verharding, kleine constructies, storthopen etc... dienen verwijderd te worden.

In het geval dat een onverwachts gezondheids- of veiligheidsrisico optreedt, wordt het onderzoek gestaakt en in overleg naar een oplossing gezocht.

2.6. VOORZIENE AFWIJKINGEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er worden geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk voorzien. Moesten er tijdens de uitvoering van het vooronderzoek met ingreep in de bodem redenen zijn waarom wel wordt afgeweken van de bepalingen in de code, dan worden deze gemotiveerd in het verslag van resultaten.

3. FIGURENLIJST

Figuur 2: Kadasterkaart met aanduiding projectgebied. © AGIV	3
Figuur 2: Voorstel proefputten en sleuven.	6